

ADELMANNI

EX SCHOLASTICO LEODIËNSI EPISCOPI BRIXIENSIS

DE EUCHARISTIÆ SACRAMENTO

AD BERENGARIUM EPISTOLA.

(*Bibliotheca Patrum*, XVIII, 458.)

Dilecto in Christo fratri scholastico BERENGARIO ADELMANNUS salutem in Domino.

Collactaneum te meum vocavi propter dulcissimum illud contubernium quod cum te adolescentulo, ipse ego majusculus, in academia Carnotensi sub nostro illo venerabili Socrate (3) jucundissime duxi; cujus de convictu gloriari nobis dignius licet quam gloriabatur Plato, gratias agens naturæ eo quod in diebus Socratis sui hominem se non pecudem peperisset. Nos enim sanctiorem vitam salubrioremque doctrinam catholici et christianissimi hominis experti sumus, et nunc ejus apud Deum precibus adjuvari sperare debemus. Neque enim putandus est memoriam, in qua nos tanquam in sinu materno semper ferebat, amisisse, aut vero charitas Christi, qua sicut filios amplectebatur, in eo exstincta est. Sed absque dubio memor nostri, diligens plenius quam cum in corpore mortis hujus peregrinaretur, invitat ad se votis et tacitis precibus, obtestans per secreta illa et vespertina colloquia quæ nobiscum in hortulo juxta capellam de civitate illa quam Deo volente senator nunc possidet, sæpius habebat, et obsecrans per lacrymas, quas interdum in medio sermone prorumpens, exundante sancti ardoris impetu, emanabat, ut illuc omni studio properemus, viam regiam directam gradientes, sanctorum Patrum vestigiis observantissime inhærentes, ut nullum prorsus in diverticulum, nullam in novam et fallacem semitam desiliamus; ne forte in laqueos et scandala incidamus; quia sicut ait Psalmista: « Juxta iter scandalum posuerunt mihi (*Psal. cxxxix*). » Nam quod est juxta iter, hoc est extra iter. De via autem quid dicit? « Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum (*Psal. cxviii*). » Et quid est lex Domini, nisi via Domini? Sicut in alio psalmo cantatur: « Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum (*Ibid.*). » Ergo in via, pax; extra viam, scandalum. Hoc scandalum incurrit qui, per hæreses et schismata deviantes, pacem catholicam impiis contentionibus rescindunt.

(3) De Fulberto Carnotensi episcopo eum loqui apparet, ex eo quod paulo infra: « Per suavissimam

Quos nihilominus in psal. xlii ita adnotatos advertimus: « Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt. » Ecce scandalum vel potius scandala; nempe contritio et infelicitas æterna; quæ occurrunt in semitis hæreticorum viam pacis catholicæ nosse recusantium. Avertat Dominus a te, sancte frater, semitas tales, et convertat pedes tuos in testimonia sua; et mendaces ostendat qui famam tuam tam foeda labe maculare nituntur, spargentes usquequaque, ut non solum Latinas, verum etiam Teutonicas aures, inter quas diu peregrinor, repleverint, quasi te ab unitate sanctæ matris Ecclesiæ divulseris, et de corpore et sanguine Domini, quod quotidie in universa terra super sanctum altare immolatur, aliter quam fides catholica teneat, sentire videaris: hoc est, ut illorum de te dictis utar, non esse verum corpus Christi neque verum sanguinem, sed figuram quamdam et similitudinem!

Illic ante hoc biennium cum audissem, fraternitatem tuam per epistolam convenire, idque ex teipso certius sciscitandum esse decrevi. Sciens porro familiarem tuum dominum Paulinum, Metensem primicerium, tibi propiorem tibi que aliquanto viciniorem esse, et mea petitione et sua pollicitatione delegavi sibi hujus negotii executionem. At ille (non enim in hac re laudare eum possum) negligens sive alterutrum sive utrumque nostrum, usque adhuc reliquit me suspensum. Sed divina gratia nos nunquam negligens inopinatio mihi obtulit melius quam optabam. Optabam autem invenire hominem peregrinandi usu exercitatum, regionis et linguæ Francorum non ignarum; et ecce stetit mihi e latere frater iste G., ex tuo nomine me salutans. Obstupui præ gaudio, et tamen non potui tam repentino eventui fidem integram habere, quia frater item nullum abs te signum litteratorium (uti nos est inter amicos tam longe remotos tamque diu non visos) afferebat: quod tamen ipsum multis de causis facile persuasibilibus excusabat. Sive ergo vere, sive aliter hoc agebat, ego eum a Domino memoriam Fulberti, inquit, pacem catholicam diligas, etc.

præparatum mihi esse non diffidens, nolui diutius A
dissimulare quin ipse mente ac spiritu meo (præ-
sentibus litteris tanquam pennis induto) per tanta
terrarum spatia transvolarem, obsestrans per mise-
ricordiam Dei, per suavissimam memoriam Ful-
berti, ut pacem catholicam diligas, neque conturber
republicam Christianæ civitatis bene compositam a
majoribus nostris: pro qua tot millia martyrum con-
tra idololatriam et regnum diaboli fortiter certantes
triumphaverunt, subindeque sancti doctores bella
civilia ab hæreticis commota salutaris eloquentiæ
fluminibus restinxerunt, itaque eam circumquaque
munierunt, ut jam novus hostis nullus oboriri queat
qui, adversus eam aliquid nitens, non continuo mille
jaculis desuper ruentibus obruatur. Ideo confusi
sunt omnes et defecerunt. Ubi enim sunt Mani-
chæi, ubi Ariani? Quonam tota illa factio perditis-
simorum civium evasit? Computruit etiam memoria
eorum. At vero Ambrosius, Augustinus, Hierony-
mus, et alii plures bestiarum talium oppressores,
cum laudibus vivunt, quotidieque splendidius ef-
florescunt. Bonum est, frater, nobis parvulis sis-
istorum ducum titulis delitescere, quorum tam
valida tamque probabilis est apud ecclesiasticas au-
res auctoritas sanctarum virtutum fulgore celestis
sapientiæ luce præpollens, ut extremæ jam sit de-
mentiæ, vel de ratione fidei vel de ordine recte vi-
vendi, eis in aliquo refragari. Quare? Nonne homi-
nes erant, et falli ab aliis atque ipsi fallere alios
poterant? Ita enim dicit Scriptura verax, quia « om-
nis homo mendax (Psal. xi). » Unde ergo eo cul-
minis pervenerunt, ut jam ratum habendum sit
quidquid de divinis mysteriis senserunt memoriæ-
que mandaverunt? Nam et gentiles magni quidam
et nobiles philosophi multa falsa, quæ jure con-
temnimus, non solum de creatore Deo, sed de hoc
mundo et his quæ in eo sunt, sensisse inveniuntur.
Quid enim absurdius affirmari potest quam cælum
astraque omnia stare, terram vero rapida vertigine
in medio circumferri; falli vero eos qui putent cæ-
lestia moveri, quemadmodum falluntur navigantes
quibus turres atque arbores cum ipsis littoribus
videntur recedere? solem præterea non calere,
nivem nigram esse, audire quis ferat?

Sunt apud illos plura æque monstruosa, quæ pro-
sequi longum est et nugatorium? De quibus Doctor
noster: « Dicentes, inquit, se esse sapientes, stulti
facti sunt (Rom. i). » Non hos elegit Dominus, qui
superbiæ inflati spiritu evanuerunt in cogitationi-
bus suis. » At nostri illi Patres humiles corde ac
pauperes spiritu, pro quibus Salvator Patrem glo-
rificat hoc modo: « Consteor tibi, Pater, Domine
cæli et terræ, qui abscondisti hæc a sapientibus et
prudentibus, et revelasti ea parvulis (Matth. xi), »
ideo veraces sunt, quia participaverunt et coheserunt
illi qui ait: « Ego sum via, veritas et vita
(Joan. xiv). » De quo etiam intus didicerunt, quod
de sacramento hoc, de quo agimus, foris docuerunt.
Audierunt enim eum de seipso in Evangelio prædi-

cantem: « Ego sum panis vivus qui de cælo de-
scendi. Si quis manducaverit de hoc pane, vivet in
æternum: et panis quem ego dabo, caro mea est,
pro mundi vita (Joan. vi). » Dabo, inquit, non ait
dedi. Quando ergo cœpit dare? Quande, pridie
quam pateretur accepit panem, et elevatis oculis in
cælum, gratias agens benedixit, fregit, dedit disci-
pulis suis, dicens: Accipite et comedite, hoc est
corpus meum. Similiter et calicem, postquam cœna-
vit, dicens: Accipite et bibite ex eo omnes. Ille est
calix sanguinis mei, qui pro vobis et pro multis
effundetur in remissionem peccatorum (Matth. xxvi).
Quis hoc ita esse non credit, nisi qui aut Christo non
credit, aut ipsum hoc dixisse non credit? Sed de
incredulis nihil ad nos. Dixisse autem Christum, tes-
tes non duo tantum aut tres, in quibus « stat omne
verbum, » sed quatuor probatissimi certissimeque
existunt: duo scilicet ex circumcissione, et duo
ex præputio, ut uterque populos suis ac legiti-
mis auctoritatibus, sive ad salutem sive ad ju-
dicium uteretur. Dixit utique, dixit ille qui dixit
et facta sunt. Qui enim dixit in principio: « Fiat
lux, et facta est lux de nihilo (Genes. i), » non potuit
dicendo de pane, « Hoc est corpus meum, » ita fieri
efficere? Et qui tacita virtute aquam vertit in vi-
num, non efficacius poterat (si quid tamen effica-
cius de Deo dici debet) sonante vocaliter eadem
virtute, vinum ipsum in sanguinem suum transferre?
Quod si quis apud se dicat potuisse hoc facere unum
illum hominem, qui etiam Deus erat; cæteris vero
qui hoc non sint, impossibile esse: nos quoque cum
eo sentimus, sic tamen ut per ministerium humanum
Christum ipsum operari fateamur. Dixerat enim
cum adhuc esset cum hominibus mortalis: « Si-
me nihil potestis facere (Joan. xv). » Et immortalis
effectus, cum cælos ascensurus corporaliter esset:
« Ecce ego, inquit, vobiscum sum omnibus diebus
usque ad consummationem sæculi (Matth. xxviii). »
Quia enim ex duabus naturis diversis (altera cir-
cumscripita, altera incircumscripita) compersonatus,
per circumscripita de loco ad locum transmigrabat;
per incircumscripita vero, qua illocaliter ubique est
totus, cum eis remanebat: nec tamen Filium Dei a
Filio hominis separabat. Denique et priusquam Fi-
lius hominis actu ascenderet in cælum, cum Filio
Dei ibi erat, ipso attestante, ubi ait: « Et nemo
ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, Fi-
lius hominis qui est in cælo (Joan. iii). » Si ergo ibi
erat per unitatem personæ, quo nondum ascenderat
per proprietatem naturæ, propter eandem unitatem,
cælum ascendens, cum hominibus in terra remane-
bat. Quis enim alius dicebat: « Saule, Saule, quid
me persequeris? » (Act. ix.) Neque putandus est ei
angelus pro Christo apparuisse, cum ipse Saulus
effectus Paulus postea dicat: « Noyissime omnium
tanquam abortivo, visus est et mihi (I Cor. xv). » Et
alio loco: « Nonne Dominum Jesum Christum vidi?
(I Cor. ix.) Aut vero Saulus adhuc infidelis raptus
est in cælum, ut illic ei Christus loqueretur; aut ipse

Christus descendit e caelo, quod semel tantum fieri oportet in voce archangeli et in tuba Dei, quando omnes qui in monumentis sunt audientes vocem Filii Dei (*Joan. v.*), procedent? Ipse igitur cum hominibus manens semper, et homines baptizat per homines, et consecrat quidquid per homines consecratur. Utrumque enim in Evangelio habemus, et quod Jesus baptizaret, et quod ipse non baptizaret, sed discipuli ejus. Baptizat nimirum, quia quando corpus sub quibusdam verbis solemnibus in aqua mersatur, ipse animam mortuam, peccata remittendo, vivificat, sicut in Evangelio loquitur: « Venit hora et nunc est, quando mortui audient vocem Filii Dei, et qui audierint, vivent (*Ibid.*); » quod non nisi de resurrectione animarum accipi potest. Baptizat et homo, per cujus manus et linguam opus illud administratur; sed maxime et principaliter ille baptizat, qui vini et efficientiam totam præstat. Propter quod dictum est Joanni Baptistæ: « Super quem videris Spiritum descendentem et manentem super eum, hic est qui baptizat (*Joan. i.*). » Alioquin baptismus unus non esset; sed prout meritum se haberet baptizantis, alius dignior, alius indignior fieret; et quem homo sanctior baptizaret, ille melius baptizatus esset. Sed absit! quia quicumque baptizat in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, dignus an indignus, sanctus aut peccator, catholicus aut hæreticus, nihil interest; quoniam ministerium illorum tantummodo est, nec ab eis, sed per eos (si recte loqui volumus) baptizatur. Christus igitur per manum et os sacerdotis baptizat, Christus per manum et os sacerdotis corpus et sanguinem suum creat (4). « An experimentum queritis ejus qui in me loquitur Christus? (*I Cor. xiii.*) » Dicebat quidem hoc Apostolus non arroganter se efferendo, sed veraciter docendo, Christum in ministris suis et loqui quod ipsi loqui audiuntur, et operari quæ ipsi facere videntur; propter quod sacerdos est in æternum, quia ipse est qui baptizat et qui immolat. Nam quod semel fecit passibiliter per semetipsum, id quotidie agit impassibiliter per eos quibus dedit potestatem filios Dei fieri. Nec aliter melius posse intelligi puto quod Apostolus de illo ait: « Qui est ad dexteram Patris, qui etiam interpellat pro nobis (*Rom. viii.*), » quam ut interpellatio ista fiat non verba proferendo, sed obedientiam atque humanitatem suam per commemorationem passionis Deo Patri commendando. Hoc quoque in ejusdem sacramenti institutione, cum jam sub articulo ipsius passionis agonizaret, et ad dolores carnis mox futuros præscio spiritu pavitaret, hoc, inquam, certissimum pignus sui, dilectis discipulis relinquens: « Hoc facite, inquit, in meam commemorationem (*Luc. xxii.*); » commemorationem, inquam, charitatis erga vos, pro quibus animam meam pono, et obedientiæ apud Patrem, quia « sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio (*Joan.*

xiv.). » Quod si quos movet cur hoc sacramentum non visibiliter transmutetur in speciem carnis et sanguinis, attendant quod Apostolus ait: « Per fidem ambulamus, et non per speciem. Est autem fides (ipse definivit) sperandarum substantiarum rerum, argumentum non apparentium (*Heb. xi.*). » Si enim id quod intus sunt, foris sacramenta ostenderent; fides, ex qua « justus vivit, » non solum otiosa, verum nulla omnino esset. « Quod enim videt quis, qui sperat? (*Heb. x.*) » Ut ergo fides exerceatur credendo quod non apparet, vitale sacramentum sub specie corporea viriliter latet, uti anima in corpore. Denique et baptismi aqua quælibet oculis intuentium videtur, et homo baptizatus, quid aliud quam quod antea erat, apparet? Non enim ex nigro albus, aut ex illitterato grammaticus, per lavacrum regenerationis efficitur. « O animalis homo, qui non percipit ea quæ Dei sunt! O caro carnalibus phantasiis magis quam vino ebria! quousque ab his tam infeliciter ludificaberis? Non enim similis est hic error denegationi salutis animarum, aut illusionibus somniorum, aut de aquis et speculis resultantium imaginationum, quia ibi sine periculo fallitur, hic cum detrimento irrecuperabili, nisi respiscatur, erratur. Expergiscere ergo et clama: « Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus? (*Rom. vii.*) » Et respondebit tibi apostolica consolatio: « Gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum (*Ibid.*). » Quod et si credimus verum esse non liberari hominem non solum a molestia spiritualis pugnae (quam hoc in loco mortem appellat), sed nec a miseria errorum, nisi gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, melius tamen id intelligimus si humanæ naturæ concretionem et vim, quæ nimirum in sensu corporis et animi intellectu tota constat, diligenter inspiciamus, et quid per utrumque, quidve per alterutrum valeat, breviter perstringamus. Sunt namque multa quæ solo sensu corporis agimus, sicut audire et videre; pleraque, sicut legere et scribere, quæ communiter sensus cum intellectu administrat; plurima vero, ad quæ sensui nullus prorsus accessus esse potest, sicut ad rationem numerorum, ad proportionem sonorum, et omnino ad notiones rerum incorporearum, quæ omnia quilibet intellectus, sed purus atque etiam usu limatus percipere meretur. Nec me fugit illa prima, quæ duas istas potentias præcedit, sed ad nostrum institutum nihil visa est attingere, et curandum est ne longiore quam oportet utamur digressionem. Conamur enim, adjuvante divina gratia, ostendere quod nulla humana facultas, quæ plane et ipsa est divina largitas, nequaquam tamen sufficiens sit (quamlibet se extendat) ad comprehendendam altitudinem sacramentorum quibus initiamur et perficimur ad æternam salutem quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Proponamus itaque baptismum ipsum, et

(4) Creat rite intellige, id est conficit, nam habet aliquid simile creationi transsubstantiatio. Vide S. Thom. iii p., q. 85, art. 8.

quid ibi sensus, quid ratio deprehendat, videamus. A Liquorem esse aliquem, interrogatus tactus pronuntiat; visus, si forte in vase est, quisnam liquor sit addubitat; sed gustus, tanquam tertius testis adhibitus, aquam esse incunctanter explorat. Uterius, nisi fallor, hac in re officium suum sensus non pollicetur. At ratio longe lateque penetrat interius, naturamque insensibilem perspicaciter intuetur, hoc est, mobilem atque obtusam esse, humidam substantialiter, frigidam naturaliter, in aerem sive in terram converti eam possibile esse: et si quid adhuc aliud, quod novimus aut ignoramus, de natura aquarum indagari potest. Quomodo autem per aquam et spiritum anima regeneretur, peccatorumque remis-

sio tribuatur: sicut sensus carnis paulo ante docebatur non posse ad rationis excellentiam ascendere, ita profecto et minus forsitan valet ratio ad hoc scrutabile arcanum aspirare; et tamen firmiter tenemus, verissime confitemur, animam incorpoream per aquam corpoream renasci, atque in eam statum quo fuerat Adam nondum prævaricans; reparari (5); Deum quoque ipsum, cuius ænigma omnem superat intellectum, non solum novimus esse quod infideles fœteantur, verum etiam unum eundemque trium personarum incircumscriptum, ubique illocaliter totum; neque tamen sensu aut ratione habemus hoc comprehensum.

Videntur multa deesse.

ADELMANNI

EX SCHOLASTICO LEODIENSI EPISCOPI BRIXIENSIS

Rythmi alphabetici.

DE VIRIS ILLUSTRIBUS SUI TEMPORIS.

(Apud MABILL. *Analect.* nov. edit., pag. 382.)

MONITUM.

Armonicæ facultatis aspirante gratia,
 Cefero viros illustres, litterarum lumina,
 Quos recenti recordatur mens dolore saucia.
 Bestiali feritate mors acerba sæviens
 In scholares efferata tanquam leo rugiens,
 Passim dedit strages dire plusquam aer pestilens.
 Carnotenæ decus urbis memorande pontifex,
 Te primum, Pater Fulberte, dum te conor dicere,
 Fugit sermo, cor liquescit, reerudescunt lacrymæ.
 Deploranda singillatim multa quidem memini,
 Utpote convictor senis hærens sæpe lateri,
 Aure bibens oris fontem aureum melliflui.
 Eheu! quanta dignitate moralis industriæ,
 Quanta rerum gravitate, verborum dulcedine,
 Explicabat altioris arcana scientiæ!
 Floruere te foverite Galliarum studia,
 Tu divina, tu humana excolebas dogmata,
 Nunquam passus obscurari virtutem desidia.
 Gurges altus ut minores solvitur in alveos,
 Utque magnus ex se multos fundit ignis radios
 Sic insignes propagasti per diversa plurimos.
 Hildierum, quem Pupillam nuncupare soliti,
 Quod pusillus esset, imo perspicacis animi.
 Cæterorum princeps atque communicateps præsuli.
 Is mag strum referebat vultu, voce, moribus:
 Hippocratis artem jungens Socratis sermonibus,

B Nec minus Pythagoreis induigebat fidibus.

Charitate Sigo noster plenus atque gratia,
 Multa præbens ore, manu advenis solatia,
 Singularis organali regnabat in musica.

Lambertus Parisiacum, Engelbertus Genabum,
 Occupabant lectionum otio venalium,
 Quæstum de pube Francorum captantes non modicum.

Martini quoque concivem, sed non æque sobrium,
 Dignum duco memoratu Rainaldum Turonicum,
 Promptum lingua, stylo largum, valentem grammaticum.

Nec tua, Girarde-Gilberte, fraudabo nœnia.
 Ligerim flayum revisens ab Jordane et Solyma,
 Occidisti propter Mosam sub Virduni mœnia.

C O et te dira peremit æmulorum factio,
 Postquam missus es Europeam perflagranti studio,
 Scholas multas expilasti, Waltere Burgundio.

Proh! si nunquam revertisses ad fines Allobrogum,
 Quanta nunc auctoritate decorares Latium!
 Docens quidquid revexisti ab hortis Hesperidum.

Quis te tandem, sacer heros (6), satis sæpe fleverit?

Cujus hos et multos plures officina protulit,
 Quorum quisque præ se tulit, quod te usus fuerit.
 Reginbaldus Aggrippinas, vir potens ingenio,

(5) Quod ad essentiam gratiæ justificantis duntaxat attinet, non quo ad alias excellentis ejus felices

status qualitates.

(6) Fulberte.